

УДК 37.013.46

DOI:

Мирослав Криштанович, доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету "Львівська політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто структуру професійно-педагогічної компетентності, яка є важливим показником професійного розвитку кожного учителя, викладача. Проаналізовано праці вчених щодо структури професійно-педагогічної компетентності учителя, визначено шляхи формування, виокремлено певні критерії та показники сформованості професійно-педагогічної компетентності майбутнього учителя.

Встановлено, що професійно-педагогічна компетентність в багатьох випадках визначається специфікою виконуваної професійної діяльності та її приналежністю до визначених типів професій.

Ключові слова: освіта; педагогіка; учитель; компетентність; структура компетентності.

Лит. 6.

Myroslav Kryshtanovych, Doctor of Sciences (Public Administration)
Associate Professor, Professor of the
Pedagogy and Social Management Department Lviv National Polytechnic University

THE FEATURES OF STRUCTURE OF FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER

The article deals with the structure of vocational and pedagogical competence, which is an important indicator of the professional development of each teacher, lecturer. The works of scientists concerning the structure of the teacher's professional and pedagogical competence are analyzed, the ways of formation are defined, certain criteria and indicators of formation of the professional teacher's competence of the future teacher are specified. It is established that the professional-pedagogical competence in many cases is determined by the specifics of the professional activity performed and its affiliation with the certain types of professions.

Study of the structure of the teacher's professional and pedagogical competence in different authors' approaches allows us to imagine, in general, its content, which contains the following components: the personality of this specialist, ones cultural level, the need for self-education; proper scientific professional knowledge; professional motivation, orientation of professional values; heuristic activity, ability to solve professional tasks and analyze their results. It should be noted that the structure of the teacher's professional and pedagogical competence is determined by the fact that it should take place in the unity and interconnection of the spiritual, interactive, creative and methodical content of its education.

The process of professional formation of a teacher should be aimed at mastering them by a specialty at the level of knowledge and cultural-professional competence along with knowledge, abilities, skills, which also include the formation of the professional qualities necessary for his professional development as a modern specialist in the field of future pedagogical activity.

In our opinion, the structure of the teacher's professional and pedagogical competence must be determined not only by professional basic knowledge and skills, but also by the value orientations of the teacher in the profession, which must characterize its motives and give preference to the ability to appreciate knowledge, experience, relations with students.

Keywords: an education; pedagogy; a teacher; competence; a structure of competence.

Постановка проблеми. На сьогодні будь-яка освіта потребує модернізації, оскільки наша країна зазнала значних соціальних, політичних та економічних змін. Сучасність ставить нові завдання перед освітньою системою України. Але без ґрунтовної наукової розробки фундаментальних питань організації розвитку суспільства, професійно-педагогічної компетентності, яка є важливим показником професійного розвитку кожної людини зокрема учителя, фактично неможливо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Щоб розглянути і проаналізувати зміст та структуру професійної компетентності сучасного вчителя слід розглянути сьгоднішні погляди вчених на цю проблему. У своїх працях вчені, зокрема Л. Анциферова, Ю. Варданян, Н. Гузій, А. Конох, Н. Кузьміна, І. Кузьміченко, А. Маркова, Є. Огарьов та інші, розглядаючи структуру професійної компетентності учителя, психологічні, педагогічні та соціальні умови її становлення. Структура професійно-педагогічної компетентності

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

є важливим показником професійного розвитку кожного учителя. Вона в багатьох випадках визначається специфікою виконуваної професійної діяльності та її приналежністю до визначених типів професій. Сьогодні ставить нові виклики перед суспільством щодо питання професійної компетентності учителя.

Мета статті. Дослідити структуру професійно-педагогічної компетентності учителя, розкрити його роль а саме: мотиваційного, аксіологічного, гностичного, практичного, особистісного та творчого компонентів, які визначені вітчизняними вченими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи структуру професійної компетентності учителя науковці виділяють наступні види його педагогічної компетентності: спеціальну – у галузі дисципліни, що викладається; методичну – у галузі засобів формування знань, умінь і навичок; психолого-педагогічну – у сфері навчання; диференційовано-педагогічну – у галузі мотивів, здібностей, спрямованості тих, кого навчають; аутопсихологічну як рефлексію педагогічної діяльності; загальнокультурну; комунікативну; діагностичну; особистісну; компетенцію у сфері інформаційних технологій [1, 16].

Структура професійної компетентності учителя має включати п'ять елементів або видів компетентності.

1. Спеціальну компетентність, яка включає глибокі знання, кваліфікацію і досвід діяльності в галузі предмета, з якого реалізується навчання; знання способів рішення технічних творчих завдань.

2. Методичну компетентність, а саме володіння різними методами навчання, знання дидактичних методів, прийомів і умінь застосовувати їх у процесі навчання, знання психологічних механізмів засвоєння знань і умінь в процесі навчання.

3. Соціально-психологічну компетентність, що передбачає вміння будувати педагогічно доцільні відносини зі студентами, знання психології міжособистісного та педагогічного спілкування.

4. Диференційно-психологічну компетентність, яка включає вміння виявляти особистісні особливості, установки і спрямованість студентів, визначати провідні мотиви їх діяльності.

5. Аутопсихологічну компетентність, яка передбачає вміння усвідомлювати рівень власної діяльності, своїх здібностей; вміння бачити причини недоліків у своїй роботі, бажання самовдосконалення [4].

В структурі професійної компетентності учителя вирізняє дві підструктури: діяльнісну

(знання, уміння, навички і здібності особистості, необхідні для здійснення педагогічної діяльності) і комунікативну (знання, уміння, навички, необхідні особистості для здійснення педагогічного спілкування) [6, 8].

До основних складових елементів структури професійної педагогічної компетентності відносять: соціально-педагогічну компетентність, компетентність у сфері теорії та методики виховного процесу, диференційно-психологічну компетентність, компетентність у сфері фахових предметів, аутопсихологічну компетентність. Структура професійно-педагогічної компетентності учителя має визначатися його вмінням особливим чином структурувати наукові і практичні знання для ефективного розв'язання, поставлених перед ним професійних завдань [2].

Складовою структурою професійної компетентності є характеристика, яка відображає ділові та особистісні якості фахівця, рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для того, щоб досягти мети у професійній діяльності. У структурі професійно-педагогічної компетентності є три підструктури, а саме: діяльнісна, комунікативна, особистісна [5].

До структури професійної компетентності майбутніх учителів входять базові професійні компетентності: психологічна, педагогічна, рефлексивна, нормативно-правова та спеціальна, комунікативна, інформаційно-комунікаційна, проблемна, кооперативна та інші компетентності, що являють собою сукупність характеристик професійної діяльності майбутніх учителів.

У структурі професійної компетентності учителя визначають теоретико-методологічні, культурологічні, предметні, психолого-педагогічні та технологічні компоненти. Структура професійної компетентності учителя включає поєднання загального (ядра), специфічного (з урахуванням професійних особливостей) та індивідуального (творчі здібності та індивідуальний стиль діяльності) компонентів. До структури професійної компетентності учителя слід віднести такі компоненти як: 1) інваріантне ядро (фундаментальні знання) та 2) варіативна частина (з урахуванням особливостей профілю наукової підготовки майбутнього учителя, його інтересів та схильностей).

Розглядаючи структуру професійної компетентності учителя, Л. Драгієва [3] виділяє такі її компоненти як:

1. Гносеологічний компонент професійної компетентності, який визначає систему знань, котрі пов'язані між собою і характеризуються такими якостями, як гнучкість, динамічність,

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

варіативність, адаптивність, проностичність, цілісність. Вона доводить, що гносеологічний компонент учителя виявляється при вивченні дисциплін предметної підготовки.

2. Праксеологічний компонент професійної компетентності майбутніх фахівців, який включає в себе професійно значущі вміння, розвиток яких досягається при дотриманні наступних принципів: доступність, системність, взаємозв'язок, спадковість, творча активність та ін.

Одним із важливих компонентів у структурі професійної компетентності учителя є його професійні знання. Ефективність його педагогічної діяльності багато в чому залежить від рівня і якості його знань в галузі тієї науки, основи якої складають предмет, що викладається у школі. Майбутній учитель насамперед, повинен знати свій предмет, який він буде викладати її основи.

Структура професійної компетентності учителя має містити певні види вмінь, а саме:

1. Аналітичні вміння;
2. Прогностичні та проєктивні вміння;
3. Рефлексивні вміння (професіографічний підхід), а також адекватні їм педагогічне мислення та педагогічна ерудиція; педагогічне передбачення, інтуїція, прогнозування та педагогічна рефлексія.

Структура професійно-педагогічної компетентності учителя розглядають як поєднання компонентів: освітньо-змістового, мотиваційного та діяльнісно-практичного. За визначенням складають: методична ерудиція, фактичні знання з історії, теорії та практики методики педагогічного навчання у школі. Він, охоплює дві підсистеми знань: уже засвоєні на рівні бакалавра знання, з історії педагогіки та інших фахових дисциплін, та на яких ґрунтується вивчення нового матеріалу у магістратурі, власне нові методичні знання та способи дії, що є об'єктом засвоєння для подальшої ефективної діяльності у вищому навчальному закладі. Завдання мотиваційного компонента, полягає у пробудженні і закріпленні у майбутнього учителя стійкого позитивного ставлення до обраної професії, бажання постійно поліпшувати свої професійно-методичні уміння, формувати внутрішню потребу самостійного навчання та вдосконалення, адекватне розуміння необхідності використовувати в навчально-виховній діяльності нові підходи, принципи, методи і методики навчання. Діяльнісно-практичний компонент, об'єднує знання способів виконання практичної діяльності на різних рівнях складності, у різноманітних навчальних ситуаціях, уміння правильно на професійному рівні діяти, добирати

способи організації навчально-виховного процесу у школі, навички, здійснювати методичний аналіз нових подій чи фактів у педагогічному середовищі.

Структура професійної компетентності учителя має включати наступні компоненти: змістовний (знання теоретичних і методологічних основ предметної галузі освіти, психолого-педагогічних основ сучасної освіти та вимог, що пред'являються до сучасного учителя), технологічний (методичні, проєктувальні, комунікативні, конструктивні, креативні, оцінні, інформаційні вміння), особистий (ціннісне ставлення до професії, подій і людей, готовність до прояву особистої ініціативи і подальшого професійного росту).

Оригінальний підхід до структури професійної компетентності передбачає розгляд цього феномену як сукупності універсальних (загальних, ключових), загальнопрофесійних (базових) та спеціальних компетенцій. До загальних компетенцій входить соціальна, комунікативна, інформаційна та інші компетенції. До базових компетенцій відноситься, у першу чергу, комплекс психологічних та педагогічних здібностей, який називається психолого-педагогічною компетенцією, а також нормативно-правову та рефлексивну компетенції. Спеціальні компетенції, у свою чергу, виступають як сукупність характеристик певної професійної діяльності спеціаліста (предметна та методична компетенції).

До структури професійно-педагогічної компетентності майбутнього учителів, виділяють чотири компоненти їх професійно-педагогічної діяльності: емоційно-ціннісний, предметно-теоретичний, операційно-технологічний, професійно-особистісний. Зокрема емоційно-ціннісний компонент акцентує увагу на суб'єктивній ціннісній позиції викладача в освітньому процесі, що пов'язано з ціннісними уявленнями майбутнього учителя, його здатністю усвідомлювати суть і виявляти цікавість до педагогічної діяльності, усвідомлювати свою роль і призначення, уміти вибирати цільові і смислові установки для дій і вчинків, ухвалювати відповідальні рішення. Це дозволяє забезпечити механізм морального самовизначення майбутнього учителя в ситуаціях учбової і позаучбової діяльності.

Висновки. Вивчення структури професійно-педагогічної компетентності учителя в різних авторських підходах, дозволяє нам уявити в цілому її зміст, який містить наступні компоненти: особистість цього спеціаліста, його культурний рівень, потребу самоосвіти; належні наукові

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

професійні знання; професійну мотивацію, спрямованість його професійних цінностей; евристичну діяльність, вміння вирішувати професійні завдання і аналізувати їх результати.

Зазначимо, що структура професійно-педагогічної компетентності майбутнього учителя визначається тим, що вона повинна відбуватись в єдності і взаємозв'язку духовного, інтерактивного, креативного та методичного змісту його освіти. Процес професійного становлення учителя повинен бути спрямованим на оволодіння ним спеціальністю на рівні знаннєвої і культурно-професійної компетентності поруч із знаннями, уміннями, навичками, які передбачають також формування професійних якостей, необхідних для його професійного розвитку як сучасного спеціаліста у сфері майбутньої педагогічної діяльності.

На нашу думку структура професійно-педагогічної компетентності майбутнього учителя, повинна визначатися не тільки професійними базовими знаннями та вміннями, але й ціннісними орієнтаціями учителя в професії, що мають характеризувати його мотиви та надавати перевагу вмінням цінувати знання, досвід, відносини з учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюховецька Є.В. Сутність і структура професійної компетентності / Є.В. Брюховецька // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2013. – № 3 (56). – С. 12–19.
2. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / О. А. Дубасенюк // – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
3. Драгієва Л.В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя технологій як педагогічна проблема / Л.В. Драгієва // Вісник післядипломної освіти. – 2010. – Вип. 1(1).
4. Кузьміна Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного

обучения / Кузьмина Н. В. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.

5. Митина Л. М. Профессиональная деятельность и здоровье педагога: учебное пособие для студ. высш. пед. Учеб. заведений / Л.М. Митина. – М.: Издательский центр “Академия”, 2005. – 368 с.

6. Ничкало Н.Г. Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє: монографія / Н.Г. Ничкало. – К., 2001. – 456 с.

REFERENCES

1. Bryukhovetska, Ye.V. (2013). Sutnist i struktura profesiyno i kompetentnosti [Essence and structure of professional competence]. *Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, no. 3 (56), pp. 12–19. [in Ukrainian].
2. Dubaseniuk, O.A. (2011). *Profesiina pedahohichna osvita: kompetentisnui pidkhid: monohrafiya* [Professional Pedagogical Education: Competency Approach: Monograph]. Zhytomyr: View at ZHDU them. I. Franko, 412 p. [in Ukrainian].
3. Dragieva, L.B. (2010). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnyeho vchytelya tekhnolohii yak pedahohichna problema [Formation of professional competence of the future teacher of technologies as a pedagogical problem]. *Bulletin of Postgraduate Education*. Vol. 1 (1). [in Ukrainian].
4. Kuzmina, N.V. (1990). *Profesionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvenovo obucheniya* [Professionalism of the personality of the teacher and the master of production training]. Moscow: Ext. Shk., 119 p. [in Russian].
5. Mytyna, L. M. (2005). *Profesionalnaya deyatel'nost i zdorovye pedagoga: uchebnoye posobiye dlya stud. Vyssh. Ped.ucheb.zavedenii* [Professional activity and health of the teacher: a manual for the student. higher ped Study Institution]. Moscow: Publishing Center “Academy”, 368 p. [in Russian].
6. Nuchkalo, N.H. (2001). *Pedahohika vushchoyi shkolu: krok u maibutne: monohrafiya* [Higher school pedagogy: step towards the future: monograph]. Kyiv, 456 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.06.2018

“Дев'ять десятих тих людей, з якими ми зустрічаємося, є тим, що вони є, – добрим чи злим, корисним або марним – завдяки вихованню”.

Джон Локк
англійський філософ

